

**ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ.
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΡΟΛΟΓΟΥΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ
ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ.**

Φωτεινή Λαγωνικού
skaropouli@hotmail.com

Είναι κοινή, και οπωσδήποτε δικαιολογημένη όταν πρόκειται για συγγράμματα που καταπιάνονται με ζητήματα επιστημονικού ενδιαφέροντος, πρακτική να προτάσσεται στην έκδοση ενός οποιουδήποτε μεταφρασμένου έργου κάποιο σύντομο ή εκτενέστερο σημείωμα του μεταφραστή. Τέτοια σημειώματα θα βρούμε και στις περισσότερες εκδόσεις οικονομικών κειμένων στα ελληνικά, από τις πρώτες του 19ού αιώνα ως και τις σημερινές. Εκεί, εκτός από τις σκέψεις τους για την χρησιμότητα του έργου που μεταφράζεται, και την γενικότερη έκθεση των λόγων που οδήγησαν στην επιλογή του, βρίσκουμε αρκετές φορές και κάποιο σχόλιο που αφορά τη γλώσσα της μετάφρασης, τα προβλήματα που αντιμετώπισε ο μεταφραστής, και το σκεπτικό που οδήγησε στις όποιες σχετικές επιλογές του.

Παρακάτω παραθέτουμε κάποια αποδελτιωμένα αποσπάσματα από τους προλόγους ελληνικών μεταφράσεων έργων οικονομικού ενδιαφέροντος. Τα αποσπάσματα αυτά μαρτυρούν τον προβληματισμό των μεταφραστών πάνω στα ζητήματα (α) της έλλειψης λέξεων που θα μπορούσαν να αποδώσουν με ακρίβεια στα ελληνικά τους όρους των πρωτότυπων έργων, και (β) της επιλογής της γλωσσικής μορφής στην οποία έγινε η μετάφραση (με δεδομένη την επίμονη παρουσία του γλωσσικού ζητήματος ήδη από τον 19^ο αιώνα και κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20ού). Φυσικά, δεν παρουσιάζουμε εδώ μια ολοκληρωμένη καταγραφή, πόσο μάλλον μια κριτική προσέγγιση. Ωστόσο, ελπίζουμε ότι η συγκεντρωτική

παράθεση των προβληματισμών διαφορετικών ανθρώπων, που μάλιστα εκτείνονται σε ένα ευρύ χρονικό φάσμα, ίσως παρακινήσει άλλους, ικανότερους, να ασχοληθούν πιο συστηματικά με τα κρίσιμα κατά τη γνώμη μας ζητήματα που αναδεικνύονται.

Α΄. Η έλλειψη των λέξεων

Γεώργιος Χρυσήϊδης, 1928

(* Ο Χρυσήϊδης έχει περιλάβει στην έκδοση και έναν Πίνακα «λέξεων ιδίως εν χρήσει εις την παρούσαν Κατήχησιν, και τινών άλλων καινοφανών»)

Πρόλογος στο Ιωάννης Βαπτιστής Σάη, *Πολιτικής Οικονομίας κατήχησις*, εν Αιγίνη 1828

([καταχώρηση στη βάση](#)):

«Η μετάφρασις απαιτούσε, το ομολογώ, πλειοτέραν επεξεργασίαν παρ' όσην ο καιρός, και αι λοιπαί ενασχολήσεις μου μ' εσυγχώρησαν να κάμω εις αυτήν. Αλλ' οι μέλλοντες να την κρίνουν θέλουν λάβει αναμφιβόλως προ οφθαλμών τας διαφόρους ελλείψεις, τας οποίας πάσχομεν εις την Ελλάδα, και θέλουν φανή συγκαταβατικότεροι, εάν απέτυχα εις την εκλογήν των τεχνικών όρων, ή εάν και τινών ηναγκάσθην να γένω αυτουργός».

Αναστάσιος Πολυζωΐδης, 1833

Πρόλογος στο Ιωσήφ Δροζίου, *Πολιτική Οικονομία*, εν Ναυπλίω 1833 ([καταχώρηση στη βάση](#)), σελ. κδ΄-κε΄:

«Πολλών καινοφανών όρων πλαστουργός ηναγκάσθην να γενώ εις την παρούσαν νέας επιστήμης μετάφρασιν. Αν αι πλαστουργαί μου έγιναν ευτυχείς ή ατυχείς, άλλοι ας κρίνουν και ας αποφασίσουν. Οιανδήποτε όμως και αν ήθελαν φέρει οι κριταί μου ψήφον περι του έργου μου, δεν θέλουν βέβαια αποποιηθεί εις τούτον την αξίαν, ότι δίδει νύξιν αρκετήν εις

τους διαδόχους μου μεταφραστάς τελειοτέρων Συγγραμμάτων να γενώσιν ευστοχώτεροι ονοματοθέται».

Μ. Κανελλόπουλος και Α. Σκαλίδης, 1865

Πρόλογος στο Jean Jacques Rapet, *Δημώδες Εγχειρίδιον Ηθικής και Πολιτικής Οικονομίας*, Rapet, 1865, σελ. θ' -ι':

«Επί τούτοις ας μας επιτραπή να προσθέσωμεν τινάς λέξεις και ως προς την μετάφρασιν. Είμεθα μόνον μεταφρασταί, ηννοούμεν δε καλώς τας υποχρεώσεις τας οποίας μας επέβαλλεν η μεταφορά απλού γαλλικού κειμένου εις απλοελληνικήν, όθεν η καλλιέπεια δεν είναι το συστατικόν του έργου ημών. Ίσως πού δεν ηδυνήθημεν να συμμορφωθώμεν και ημείς επακριβώς με τας οδηγίας τας οποίας η γαλλική ακαδημία έδωκεν εις τον συγγραφέα ως προς τους τεχνικούς όρους, περιπλέον δε και την ονοματολογίαν, και εσπείραμεν εδώ και εκεί λέξεις διακοπτούσας το ομοιόμορφον της φράσεως, αλλ' ως προς μεν την ονοματολογίαν ελπίζομεν ότι δεν κατεχράσθημεν της συγγνώμης την οποίαν μας δίδει η γλώσσα, πολλώ δε μάλλον ότι εσεβάσθημεν την μελωδικήν και εύρυθμον γλώσσαν του Ομήρου παραδεχόμενοι αρχαίας λέξεις και μη πλάττοντες νέας, φόβω μη πλάσωμεν παραφώνους, ως προς δε τους τεχνικούς όρους δεν διστάζομεν να είπωμεν ότι πολλάκις επήλθεν ημίν η τολμηρά ιδέα ν' απλοποιήσωμεν τινάς. Εν γένει δε φρονούμεν ότι δεν επταίσαμεν εάν, εν τω πρώτω μάλιστα φυλλαδίω, εδώκαμεν φιλολογικήν εξήγησιν λέξεων μη εχουσών σχέσιν με την ουσίαν, ή επλατύναμεν την φράσιν. Ως προς μεν το πρώτον εκινήθημεν από την επιθυμίαν άλλοτε πιστής μεταφράσεως μη επιβλαβούς εις τον αναγνώστην, και άλλοτε αποφυγής παντός ελέγχου τον οποίον αναγνώστης τις, διακόπτόμενος από την ασάφειαν πραγμάτων μη γνωστών εις τον τόπον ημών, ηδύνατο να μας κάμη. Ως προς δε το δεύτερον, εμιμήθημεν τον ίδιον τον συγγραφέα, ο οποίος προσεπάθησε να πλατύνη τω σύντομον ύφος της γλώσσης του, ήτις, εννοείται, είναι μεν πλατυτέρα της αρχαίας ελληνικής, αλλά συντομοτέρα της κοινώς ομιλουμένης».

Κωνσταντίνος Κυπριάδης, 1889

Πρόλογος στο Paul Leroy-Beaulieu, *Εγχειρίδιον πλουτολογίας*, εν Αθήναις 1889

([καταχώρηση στη βάση](#)):

«Σημειώ δε ότι πολλάς δυσχερείας απήντησα, ιδίως κατά την απόδοσιν των όρων, ας ελπίζω ότι υπερενίκησα, έχων υπ' όψιν μου κυρίως την λαμπράν “Πλουτολογίαν” του σοφού Καθηγητού και πατρός της παρ' ημίν Οικονομικής κ. Ι. Σούτσου, ως και το μέχρι τούδε εκδοθέν μέρος της “Δημοσιονομικής” του διακεκριμένου πρώην Καθηγητού κ. Ι. Ζωγράφου».

Πολύβιος Α. Σακελλαρίου, 1895

Πρόλογος στο Maurice Block, *Εγχειρίδιον θεωρητικής και πρακτικής στατιστικής*, εν Αθήναις 1895, σελ. ια' ([καταχώρηση στη βάση](#)):

«Η μετάφρασις εγένετο όσον οίον τε ακριβής δια της πιστής και σαφούς αποδόσεως των νοημάτων του συγγραφέως εις την καθ' ημάς γλώσσαν, πιστεύομεν δε ότι θα τύχωμεν της επιεικείας του αναγνώστου δια τα ενυπάρχοντα αμαρτήματα, εάν ενθυμηθεί πόσον είναι δύσκολον να μετενεχθώσι το πρώτον ήδη εις την ημετέραν γλώσσαν όροι και έννοιαι επιστήμης νέας και ολίγον μέχρι τούδε παρ' ημίν καλλιεργηθείσης».

Δημοσθένης Ιω. Φαραντάτος, 1911

Πρόλογος στο Albert Métin, *Πολιτική οικονομία*, εν Αθήναις 1911, σελ. ς' ([καταχώρηση στη βάση](#)):

«Η μετάφρασις του έργου, γενομένη εκ της τελευταίας, τρίτης εντός διετίας, εκδόσεως, καίπερ απλή εκ πρώτης όψεως, παρέσχε μου εν τούτοις, ως προς την απόδοσιν των επιστημονικών όρων, αρκετάς δυσχερείας, ώστε μετ' επιεικείας να κριθώσι και οι τυχόν υπάρχουσαι εν αυτώ μεταφραστικάί ατέλειαι».

Ιωάννης Μιλτ. Γιαννόπουλος, 1923

Πρόλογος στο Karl Diehl, *Περί σοσιαλισμού, κομμουνισμού και αναρχισμού*, Λειψία 1923

([καταχώρηση στη βάση](#)):

«Όσον αφορά την μετάφρασιν, επαφίεμαι εις την κρίσιν του αναγνώστου, εις του οποίου την επιείκIAN έκτοτε υπελόγισα, δεδομένου, ότι η απόδοσις της κατ' εξοχήν πλουσίας και λεπτολόγου επιστημονικής γερμανικής γλώσσης και ιδία των επιστημονικών όρων εις την ημετέραν, ήτις ατυχώς δεν είναι απηλλαγμένη ανωμαλιών, δεν αποτελεί πάντως εύκολον επιχείρημα. Εν τούτοις ελπίζω, ότι η ανάγνωσις του έργου θέλει συντελέσει εις την αναγνώρισιν εκ μέρους του αναγνώστου της ειλικρινούς μου προσπαθείας δια την κατά το δυνατόν πιστοτέραν και ευνοητοτέραν απόδοσιν. Μετά πικρίας και βαθυτάτου παραπόνου έχω να τονίσω, ότι η επίσημος αντιπροσωπεία της ελληνικής επιστήμης του ειδικού τούτου κλάδου, προς την οποίαν ευλαβώς απετάθην, δεν έστερξεν εις την παροχήν της πολυτίμου συνδρομής της δια την εξελληνισιν ωρισμένων επιστημονικών όρων».

Β΄. Η επιλογή της γλωσσικής μορφής

Αναστάσιος Πολυζωΐδης, 1833

Πρόλογος στο Ιωσήφ Δροζίου, *Πολιτική Οικονομία*, εν Ναυπλίω 1833 ([καταχώρηση στη βάση](#)), σελ. κδ΄-κε΄:

«Όσον δε περί του ύφους αυτού της μεταφράσεως, νομίζω ότι είναι κατά την τωρινήν κατάστασιν της γλώσσης, κατάστασιν ατελή ακόμη βέβαια και υποκείμενη εις πολλές ανωμαλίας, την διόρθωσιν των οποίων μόνον της παιδείας αι μέλλουσαι πρόοδοι εις το ευτυχώς ανοιγόμενον στάδιον της Ηθικοπολιτικής Παλιγγενεσίας μας ειμπορούν, σιμά πολλών άλλων βελτιώσεων, να μας υποσχεθώσι».

Σωτήριος Γ. Κροκιδάς, 1911

Πρόλογος στο Charles Gide, *Πολιτική Οικονομία*, τ. Α΄, Αθήνα 1911, σελ. δ΄ ([καταχώρηση στη βάση](#)):

«Περί της μεταφράσεως πρέπει ίσως να είπω ολιγώτερα, διότι ταύτης αρμόδιος κριτής είναι ο αναγνώστης. Δεν δύναμαι όμως να παραλείψω ότι, καίτοι πολύ επί της επιείκias του αναγνώστου υπελόγισα, πάσαν εν τούτοις προσπάθειαν κατέβαλον όπως, παρά τας γλωσσικάς παρ' ημίν ανωμαλίαις, αποδώσω όσον το δυνατόν πιστώς, σαφώς και ακριβώς και δια των αυτών ει δυνατόν εκφράσεων και εικόνων, τας σκέψεις του συγγραφέως».

Σπ. Β. Κορώνης, 1921

Πρόλογος στο Βέρνερ Σόμπαρτ, *Το προλεταριάτον. Μελέται και εικόνες*, εν Αθήναις 1921, σελ. 19 ([καταχώρηση στη βάση](#)):

«την μετάφρασιν διετυπώσαμεν εις απλήν καθαρεύουσαν γλώσσαν. Υπάρχουν όμως μερικά σημεία, όπου το συναίσθημα της προς τον πλησίον αγάπης του συγγραφέως εκχειλίζει κατά την διατύπωσιν. Και εις θέματα όπως το θέμα του βιβλίου αυτού, δεν μπορεί να συμβεί άλλως εις τον άνθρωπον, ο οποίος διατυπώνει τας σκέψεις του ή απλώς περιγράφει. Θα ήτο “χαλκός ήχων και κύμβαλον αλαλάζον, εάν ταις γλώσσαις των ανθρώπων ελάλει και των αγγέλων, αγάπην δε μη είχεν”, όπως διδάσκει και ο Απόστολος Παύλος τους Κορινθίους εις την Α΄ επιστολήν του προς αυτούς. Εις τα σημεία αυτά προσεπαθήσαμεν και ημείς, με μεγάλην μας ευχαρίστησιν, να εκφύγωμεν κάπως περισσότερον από τα δεσμά του γραμματικού τύπου και τους πάγους της καθαρεύουσας».

Ιωάννης Μιλτ. Γιαννόπουλος, 1923

Πρόλογος στο Karl Diehl, *Περί σοσιαλισμού, κομμουνισμού και αναρχισμού*, Λειψία 1923 ([καταχώρηση στη βάση](#)):

«Όσον αφορά την μετάφρασιν, επαφίεμαι εις την κρίσιν του αναγνώστου, εις του οποίου την επιείκian έκτοτε υπελόγισα, δεδομένου, ότι η απόδοσις της κατ' εξοχήν πλουσίας και λεπτολόγου επιστημονικής γερμανικής γλώσσης και ιδία των επιστημονικών όρων εις την ημετέραν, ήτις ατυχώς δεν είναι απηλλαγμένη ανωμαλιών, δεν αποτελεί πάντως εύκολον επιχείρημα. Εν τούτοις ελπίζω, ότι η ανάγνωσις του έργου θέλει συντελέσει εις την

αναγνώρισιν εκ μέρους του αναγνώστου της ειλικρινούς μου προσπαθείας δια την κατά το δυνατόν πιστοτέραν και ευνοητοτέραν απόδοσιν. Μετά πικρίας και βαθυτάτου παραπόνου έχω να τονίσω, ότι η επίσημος αντιπροσωπεία της ελληνικής επιστήμης του ειδικού τούτου κλάδου, προς την οποίαν ευλαβώς απετάθην, δεν έστεργεν εις την παροχήν της πολυτίμου συνδρομής της δια την εξελλήνισιν ωρισμένων επιστημονικών όρων».

Αντώνιος Χατζηαποστόλου, 1932

Πρόλογος στο Κάρολος Ζιντ, *Οι συνεταιρισμοί καταναλώσεως*, Αθήνα 1932, σελ. 12-13

([καταχώρηση στη βάση](#)):

«Όσον δια την μετάφρασιν, οφείλομεν να τονίσωμεν, ότι δεν προβάλλομεν φιλολογικά αξιώσεις. Η φροντίς μας εστράφη κυρίως εις το πώς το βιβλίον θα γίνει ευνόητον από όλας τας κοινωνικάς μας τάξεις και δια τούτο, δεν ηκολουθήσαμεν κανέν γλωσσικόν ιδίωμα. Η μετάφρασις έγινεν όσο το δυνατόν πιστότερα».

Κώστας Χατζηαργύρης, 1969

Πρόλογος στο Τζων Κέννεθ Γκαλμπραϊήθ, *Το νέον βιομηχανικόν κράτος*, Αθήνα 1969, σελ.

XII ([καταχώρηση στη βάση](#)):

«Ο μεταφραστής ομολογεί ότι απέδωσε ιδιαίτερη σημασία στο να αποδώσει με την ίδια, και ει δυνατόν ακόμα πιο μεγάλη απλότητα τα νοήματα του Γκαλμπραϊήθ – πράγμα όχι πάντοτε εύκολο, γιατί το απλό στυλ στην αγγλική είναι κάτι το ριζικά διαφορετικό στη διάρθρωσή του από το απλό στυλ στην ελληνική. Έπαιξε ρόλο, όσον αφορά την επιδίωξη τούτη, και η γλώσσα που διαλέχθηκε για την απόδοση του βιβλίου. Προκρίθηκε από το μεταφραστή η απλή καθαρεύουσα, αλλά με ορισμένες δημοτικές εκφράσεις που τις έχει καταστήσει γνώριμες και γενικά αποδεκτές το στυλ των εφημερίδων. Αποφεύχθηκε έτσι η απόλυτη καθαρεύουσα των συνηθισμένων οικονομικών συγγραμμάτων, που θα είχε καταστήσει το έργο ακατάληπτο στους πιο πολλούς ανθρώπους, ακόμη δε (φοβούμαι) και

στους πιο πολλούς φοιτητές, αλλά και διατηρήθηκε ταυτόχρονα η καθαρεύουσα σε βαθμό που να μη θίγονται τα αισθήματα των όσων συνήθισαν να ταυτίζουν την οικονομική με την καθαρεύουσα. Κατά πόσον ο αναγνώστης θα θεωρήσει ότι αποτίεται έτσι, σε χαρμάνι γενικά αποδεκτό, ο επιβαλλόμενος φόρος τιμής και στην καθαρεύουσα και στη δημοτική είναι κάτι που θα δείξει η πράξη. Μα μπορεί από τώρα, νομίζω, να υποστηριχθεί ότι με το είδος του στυλ που διαλέχθηκε, και που οι ατέλειές του οφείλονται βέβαια σε αδυναμία του μεταφραστή, έχει επιτευχθεί ο βασικός σκοπός, δηλαδή να γίνει το βιβλίο του Γκαλμπραϊήθ εύληπτο για τον κάθε Έλληνα που διαθέτει τη βασική παιδεία και που του αρέσει να ενημερώνεται στα νέα ρεύματα, τις νέες ερμηνείες, τις νέες ιδέες που διαμορφώνει η αστείρευτη και αδιάκοπα μεταβαλλόμενη πραγματικότητα του σημερινού κόσμου».